

**DİN EĞİTİMİ
ARAŞTIRMALARI
D E R G İ S İ**

YETİŞKİN EĞİTİMİ; TANIMI, ALANI ve TARİHİ GELİŞİMİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KÖYLÜ
Ondokuzmayıs Ü. İlahiyât Fakültesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim Üyesi

GİRİŞ

Az çok eğitimle uğraşan herkes pedagojinin, Latince bir kelime olan *paid* (çocuk) ve *agogos* (rehber) kelimelerinden türemiş, “Çocuk eğitimi ve öğretiminin bilim ve sanatı” anlamına geldiğini bilir. Ancak yine eğitimle ilgili bir kavram olan “Andragoji” için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Her ne kadar bu terim eğitim literatürüne yeni geçmiş olsa bile, günümüz eğitimcilerinin çok yakından ilgilenmesi gereken bir kavram olduğu inancındayım.

Bu makalenin amacı, genel anlamda Andragoji'nin tanımını, tarihî gelişimini ve alanını ortaya koymaktır. Birinci bölümde Andragoji'nin ortaya çıkış sebepleri ve tarihî gelişimi, ikinci bölümde çeşitli disiplinler açısından tanım ve teorileri, üçüncü bölümde yetişkinlerin fizikî ve psiko-sosyal özellikleri, son bölümde yetişkin eğitiminin din eğitimine katkısı ele alınacak; makale, yetişkinliğin ve yetişkin eğitiminin kısa bir değerlendirmesiyle son bulacaktır.

Ancak bu makale, Andragoji'ye bir giriş mâhiyetinde olacağından, onunla ilgili diğer önemli husûslar, gelecek çalışmalarda daha detaylı ve derinlemesine ele alınacaktır.

A. Yetişkin Eğitiminin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Tarihî Gelişimi

Pedagoji kelimesi, eğitimciler tarafından yüzyıllardır kullanılmasına rağmen, Andragoji (Yetişkin Eğitimi) kelimesi, ancak XX. yüzyılın ikinci

yarısından sonra ilk kez Avrupa'da, daha sonra da Amerika'da kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktada yetişkin eğitiminin, çocuk eğitimine kıyasla neden daha sonra, son yüzyılda eğitim terminolojisine girdiği ve henüz herkes tarafından tanınmamış bir alan olduğu sorusu akla gelebilir. Bu soruya aşağıdaki sebepler ve gelişmeler bir ışık tutabilir.

a) Demografik Alandaki Gelişmeler: Bu konuya ilgi duyulmasının ilk nedeni, yetişkin nüfusundaki hızlı artış oranı olmuştur. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, doğum oranlarının sürekli olarak azalması, buna karşılık tıp alanındaki gelişmeler sayesinde ortalama yaşam süresinin artması, önceki yıllardan daha çok bu konunun gündeme gelmesine neden olmuştur. Bugün Batı dünyasında ortalama ömür 75-80 yıldır. Oysa eski Roma'da bu süre 22 yıl, klasik Yunan'da ise 18 yıl idi. Bu farklılıkların büyük çoğunluğu, bebek ya da çocuk ölümü oranlarındaki düşüştense olsa bile, şu da bir gerçektir ki, bugün insanlar öncekilere oranla daha fazla bir hayat sürmektedirler¹; örneğin ABD'de bu yüzyılın ilk 70 senesinde toplam nüfus üç kat artarken, aynı süre zarfında bu oran yaşlılarda yedi kat artmış ve hâlâ da artmaktadır. Sadece 1960'larda genel nüfus % 13 oranında artarken, yaşlı Amerikalılar % 18 oranında artmıştır.

b) Aile Yapısındaki Değişiklikler: Yetişkin ve özellikle de yaşlılara ilgiye, sadece onların genel nüfus içindeki hızlı artışı değil, aynı zamanda son zamanlarda aile yapısında meydana gelen hızlı değişimler de etki etmiştir. Geçmişte, geniş aile dediğimiz anne-baba, çocuklar, büyükanne ve büyükbabadan oluşan ailelerde yaşlılara bakmak daha kolayken, ya da onların ilgi ve ihtiyaçları çoğunlukla çocuklar tarafından karşılanırken, çekirdek aileye geçişte, yaşlılar bir bakıma kendi hallerine terk edilmiş ve ayrı bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumda şu soru ortaya konmuştur: "Yaşlı insanlar kimlerdir, kişisel özellikleri ve ihtiyaçları nelerdir?" Bu gibi sorulara cevap büyük ölçüde Gerontoloji (yaşlılıkla ilgili bilimsel çalışma) bilim dalından gelmiştir².

c) Çeşitli Akademik Disiplinlerin Konusu Haline Gelmesi: Günümüzde artık akademik disiplinler ve bunlara bağlı uygulama alanları, sadece çocuk ve gençlerle ilgili değil, aynı zamanda yetişkinler ve yetişkinlerin problemleri ile ilgili çalışmalara da eğilmektedirler. Böylece yetişkinler tıbbın, edebiyâtın, psikolojinin, sosyolojinin, antropolojinin, tarihin, dînin ve eğitimin çalışma alanlarının odak noktası haline gelmiştir.

Özellikle biyoloji ve tıp, yetişkinler hakkında bilgilerini oldukça arttırmaya başladı. Tıbbî alanda yetişkinler konusunda birçok özel klinik-

1.Dorothy Rogers, *The Adult Years: An Introduction to Aging*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, New Jersey, 1979, s.10.

2.Rogers, *Adult Years*, s.5.

ler hizmet alanına girerken, biyoloji de artık ilk ergenlikten ergenliğe; ergenlikten gençliğe; gençlikten orta yaşlılığa; orta yaşlılıktan da geç yaşlılığa kadar insan hayatındaki her bir alanı ve geçiş dönemlerini ayrı ayrı incelemektedir. Menopoz ve yaşlanma süreci, üzerinde çokça çalışılan konuları oluşturmaktadır. C. G. Jung ve Erik H. Erikson'un psikiyatri alanındaki çalışmaları da, psikiyatri ve psikoloji alanındaki bu gelişmelere önemli derecede katkı sağlamıştır¹.

Bu alandaki çalışmalara paralel olarak yaklaşık son yarım asırda, yetişkin hayatı konusunda önemli derecede teori ve araştırmalar ortaya konmuştur. Bir yetişkin din eğitimcisi olan John L. Elias'a göre, yetişkinlik kavramı bir dışlama sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır². Geçmişte ve günümüzde hâlâ bebeklik, ilk çocukluk, çocukluk, ergenlik ve gençlikle ilgili ayrı ayrı araştırmalar yapılırken, yetişkinlere çok az yer verilmektedir; örneğin eğitim psikolojisi, daha çok çocukluk dönemindeki eğitimle uğraşır. Böylece psikoloji önce çocuğu, sonra ergeni, sonra da genci keşfetmiş, ancak son zamanlarda yetişkini tanımaya başlamıştır.

Bu psikolojik çalışmaların yanında sosyoloji ve antropoloji gibi sosyal bilim dalları da, yetişkinlikle ilgili konu ve problemlere eğilmeye başladı. Bu çalışmalarda, iş ve meslek hayatı, boş zaman ve teknoloji, aile hayatının çeşitli yönleri, cinsellik, yaşlılar için uygun yaşam düzenlemeleri ve yetişkin hayatı üzerine etki eden kültürel faktörler gibi konular yer almaktadır.

Yetişkin çalışmalarında ortaya çıkan bu ilgi, dînî çalışmalar alanında da önemli bir etki meydana getirdi. Son yıllarda dînî inanç ve uygulamaların çocukları değil, daha çok genç ve yetişkinleri ilgilendirdiği kanaati hâkim olmaya başladı. Çeşitli dînî geleneklerdeki yetişkin din eğitimine ilişkin ilk ve kapsamlı çalışmalar, Erikson'un editörlüğünü yaptığı *Daedacus* adlı eserde (1978) ortaya konulmuştur.

Yetişkin dönemiyle ilgilenen son akademik disiplin ise eğitim olmuştur. Hayat boyu öğrenme (lifelong learning) teriminin kullanılması, yetişkin eğitim alanındaki gelişmelerin bir sonucudur. Bu terimin faydası, yetişkinle yetişkin öncesi arasındaki eğitimi birleştirmek olmuştur. Dünyanın birçok ülkesinde, özellikle de gelişmiş ülkelerde, örgün ve yaygın eğitim oranı hızla artmaktadır. Bunun sonucu olarak da artık, yetişkin eğitimi kendi felsefesiyle, tarihiyle, gelişim ve öğrenme psikolojisiyle, programlarıyla, enstitü ve organizasyonlarıyla her geçen gün önemini arttırmaktadır.

1. John L. Elias, *The Foundation and Practice of Adult Religious Education*, Robert E. Krieger, Malabar, Florida 1982, s.1-2.

2. John L. Elias, *age*.

d) Bilim ve Teknoloji Alanındaki Gelişmeler: Eğitim, yüzyıllar boyunca hatta günümüzde bile birçok eğitimci tarafından; "Mevcut bilgilerin bir sonraki nesillere nakledilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayışa göre, bireylerin, çocukluk döneminde öğrendikleri bilgilerin hayatları boyunca geçerli ve faydalı olacağı görüşü hâkimdi. Oysa yirminci yüzyılın en büyük filozoflarından biri olan Alfred North Whitehead'ın da belirttiği gibi, bu görüş artık önemini kaybetmiştir. O bu konuda şunları yazmıştır: "Bu gün biz bu faraziyenin yanlış olduğu (geçerliliğini kaybettiği) insanlık tarihinin ilk dönemini yaşıyoruz. Bu gün bu zaman süreci, insan hayatının süresinden önemli derecede kısadır ve bunun sonucu olarak eğitimimizi, bireyleri, değişen şartlara ayak uydurabilecek şekilde hazırlamamız gerekir"¹.

Yirminci yüzyılın başına kadar kültürel ve teknolojik değişiklikler, birkaç nesil üzerinde etkisini sürdürürken, artık bu yüzyılda birçok temel değişiklikler meydana gelmiş ve değişim hızlanmıştır. Bu yeni şartlar altında elde edilen yeni bilgiler, daha bir nesil bile geçmeden demode olmakta ve yirmi yaşlarında bir sanat sahibi olanların bazıları, otuzlarında o sanatı da o sanatın özelliklerini de kaybetmektedirler. Dolayısıyla artık "bilinen bir şeyin nakli" olarak tanımlanan eğitimin tanımı önemini kaybetmeye başlamıştır. Buna karşılık eğitim tanımları arasına, Malcolm S. Knowles'in belirttiği gibi; "Hayat boyu devam eden bir araştırma süreci" olarak yeni bir eğitim tanımı girmiştir².

İşte gerek demografik, gerekse çeşitli akademik disiplinlerin yetişkin eğitimi alanına sağladıkları bütün bu katkılardan hareketle, artık yetişkin eğitiminin önemini ve gereğini inkâr edemeyeceğimiz gibi, eğitim açısından gelecek yüzyılın, yetişkinlerin yüzyılı olabileceğini dahi söyleyebiliriz. Bu, bizim ne çocuklara ne gençlere önem vermediğimiz, ne de onların eğitimine karşı çıktığımız anlamına gelir. Ancak vurgulamak istediğimiz husûs, nasıl hayatın sadece ilk 20 yılını kapsayan çocukluk ve gençliğin eğitimi önemliyse, aynı eğitimin, hayatın geri kalan en az 40-50 yıllık bir bölümü için de o kadar önemli ve lüzumlu olduğudur. Bu artık hem çağdaş dünyanın, hem de özellikle dînimizin gerekli kıldığı bir husûstur.

Yetişkin eğitiminin tarihî gelişimine gelince, daha önce de belirttiğimiz gibi bilimsel olarak yetişkinlik konusunda yapılan çalışmalar oldukça yenidir. Çocukluk üzerine yapılan çalışmalar XVII. yüzyılda, er-

1. Alfred N. Whitehead, *Introduction*, Wallace B. Donham, Business Adrift, McGraw-Hill Book, New York 1931, s.viii-xix'den naklen Malcolm S. Knowles, *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*, Follett, Chicago 1980, s.41.

2. Knowles, *Modern Practice*, s.41.

genlik ve gençlikle ilgili çalışmalar XX. yüzyılın ilk yıllarında başlarken, yetişkinlik dönemi ise ancak XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren odak noktası olmaya başlamıştır. Özellikle XX. yüzyılın başlarından itibaren psikologlar tüm çabalarını çocuklara ve onların eğitim ve öğretimlerine yöneltmişlerdir. Daha sonra kolej ve üniversitelerin yaygınlaşmasıyla, gençlik psikolojisine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Elias'ın bildirdiğine göre, 1968'de yayınlanan Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde (*International Encyclopedia of the Social Sciences*) gençlik ve yaşlanma ile ilgili bazı makaleler olmasına rağmen, yetişkinlik konusunda tek bir makale bile yoktur¹.

Çeşitli yasalar, sosyal reformistler, tıp uzmanları ve psikologlar, endüstriyel devrimin izini takip ederek son (yaşlılık) yılların fizikî ve zihnî sınırlılıklarına ilgi göstermeye başlamışlardır. Bununla beraber ancak 1940'larda "Gerontoloji" (yaşlılarla ilgili çalışma), yeni bir tıp alanı olarak kabul edilmiş ve yine ancak XX. yüzyılın ortalarında sosyal bilimciler, yaşlılığın önemli bir problem olduğuna karar vermişlerdir. Hâlâ bugün bile çocukluk ve ergenlik dönemlerine ait yazılan kitaplarla kıyasladığımızda, yetişkinlik dönemine ait kitapların çok sınırlı olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla Dorothy Rogers'ın ifâdesiyle, "yetişkinlerin asrına" henüz girdiğimizi söyleyebiliriz².

Sistemli olarak yetişkin eğitimi 1920'lerde ABD'nde başladı. Bu durumda yetişkinlerin hocaları, pedagojik metotlarla ilgili çeşitli problemleri tecrübe etmeye başladılar. Ancak eğitim; "Mevcut ya da bilinen bilgilerin bir sonraki nesillere nakledilmesi" olarak tanımlandığından, çocukların eğitimi, bu tanım ve amaca yönelik olarak sadece bilgilerin naklini içeriyordu. Ders anlatımı, ödevler, imtihanlar, sınıf geçme ve kalma gibi durumlarda hep çocuk gelişimi ve psikolojisi esas alınıyordu. Dolayısıyla yetişkinlerin çoğu bu dönemde bu eğitim sistemine ayak uyduramadı ve okullardan ayrılmak zorunda kaldılar³.

Andragoji ile ilgili bilimsel çalışmalar ilk kez 1929 ile 1948 yılları arasında başarılı yetişkin öğreticiler tarafından, sadece kendi gözlem ve deneylerine dayalı olarak hazırlanan makaleleri içeren Yetişkin Eğitimi Dergisi'nde (*The Journal of Adult Education*) çıkmaya başlamıştır. Bunu 1950'li yıllarda bu öğretmenlerin raporlarını inceleyen kitaplar takip etmiştir. Bu alanda ilk eser sadece yetişkin eğitimiyle ilgili prensipleri inceleyen Malcolm S. Knowles'ın İnfomal Yetişkin Eğitimi (*Informal Adult Education*) adlı kitabıdır. 1960'larda yetişkin eğitimiyle ilgili ilk bilimsel

1.Elias, *Foundation and Practice*, s.9.

2.Rogers, *Adult Years*, s.4.

3.Knowles, *Modern Practice*, s.41.

çalışmayı Cyril O. Houle, Araştıran Zihin (*The Inquiring Mind*) adlı eserinde ortaya koymuştur. Derinlemesine yaptığı araştırmasında o, yetişkinlerin farklı şekillerde öğretimlerini devam ettirebileceklerini belirtmiştir.

Houle'nin öğrencilerinden biri olan Allen Tough bu alandaki araştırmalarını sürdürmeye devam etti. Onun temel araştırma alanını, "Yetişkinlere özel bir öğretim verilmediğinde, onlar tabii olarak nasıl öğrenirler?" sorusu oluşturmuyordu. O bu alanda öğretmensiz öğrenim (*Learning Without a Teacher*, 1967) ve Yetişkin öğrenim Projeleri (*The Adult's Learning Projects*, 1971) adlı iki eser yazdı. Bu araştırmalarında o, yetişkinler arasında genellikle aynı seviyede devam eden "evrensel" bir öğrenme sürecinin olduğu ve öğrenme projelerindeki öğrenmelerin çoğunluğunun, herhangi bir öğretmene ihtiyaç duymadan bireysel olarak gerçekleştirdikleri sonucuna varmıştır¹.

B. Yetişkinliğe İlişkin Tanım ve Teoriler

Bu bölümde yetişkinliğe ilişkin tanım ve teorilerden bahsedeceğiz. Konu insan olunca, elbette onu tanımlamak da zor olmaktadır. Çünkü o, sadece bir yönlü değil, çok yönlü ve karmaşık bir varlıktır. İşte insan hayatının çok yönlü ve karmaşık oluşundan dolayı da yetişkinlik çeşitli açılardan farklı şekillerde tarif edilmekte ve tanımlanmaktadır. Biz önce yetişkinlikle ilgili çeşitli açılardan yapılmış tanımları verdikten sonra, yetişkinliğe ilişkin bazı teorilerden bahsedeceğiz.

1. Yetişkinliğin Tanımı

Yetişkinlik; kök ve husûsiyet, eğitim, sosyal bilimler, hukûk, gelişim psikolojisi, dînî kültür ve gelenekler tarafından tanım konusu olmaktadır. Bu alanlara göre yapılan tanımları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

a) **Kök ve Husûsiyete (Özellik) Göre Tanım:** "Andragogy" kelimesi de "Pedagogy" kelimesi gibi Latince bir kelime olup, *aner* (yetişkin) ve *agogus* (rehber) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmekte ve "Yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme sanatı" anlamına gelmektedir². Bu terim özel bir rol ve statüye ulaşmayı hedeflemekten ziyâde, bir "süreci" çağırıştırır. Bu süreçte yetişkinin, akıllılık, normallik, rasyonellik, devamlılık, itidâllik, sorumluluk, hikmet sahibi olma ve bir şeyi yapma ve sadece bireyin normal isteklerinden ayırt edici özelliğe sahip iyi bir aile veya grup özelliğine sahip olma gibi belli birtakım nitelikleri vardır. Dolayısıyla kök ve husûsiyete göre tanım, daha çok yetiş-

1.Bk.Knowles, *Modern Practice*, s.41.

2.Knowles, *Modern Practice*, 42-43; Malcolm S.Knowles, *Contributions of Malcolm Knowles, The Christian Educator's Handbook on Adult Education*, ed. Kenneth O. Gangel ve James C. Wilhoit, Victor Books, USA 1993, s.96.

kinlik döneminde bulunan kimselerde bulunması gereken birtakım özellikleri içermektedir¹.

b) Eğitimsel Tanımı: Yukarıda saydığımız yetişkinlik döneminde bulunması gereken özelliklerden hareketle yetişkin eğitimi: “Yetişkinin fiziksel ve psiko-sosyal gelişim özelliklerini araştıran, onun eğitimiyle uğraşan ve onunla ilgili metot ve teknikler geliştiren ve prensipler ortaya koyan bir disiplin dalı” olarak tarif edilebilir.

c) Sosyal Bilimcilere Göre Tanımı: Sosyal bilimciler nâdiren “Yetişkin kimdir?” sorusunu sorarlar. Fred R. Wilson'un da belirttiği gibi, yetişkinler, yetişkinlerin nasıl ya da kim olduklarını bilirler, ancak çoğunlukla kabul edilen bir tanım da söz konusu değildir. Her ne kadar sosyal bilimciler yetişkin derken “olgun”, “sorumlu”, “yetişmiş” ya da “evlilik sorumluluklarını yerine getiren bir kişi”yi kastetseler de, onlarda hiçbir yetişkinliği, insan gelişiminin “belirli bir yaş grubu veya dönemi” olarak tanımlamazlar. Onlar daha ziyâde kişilerin yetişkinliğini, toplumsal kural, töre ve işlevlerine göre değerlendirirler².

d) Hukûkî Tanımı: Yetişkinlikle ilgili temel disiplinlerden biri de hiç şüphesiz hukûktur. Ancak hukûk, toplumda psikoloji ve dînî geleneklerin yaptığı gibi, yetişkin olmak için idealler ortaya koyma veya ideal olan şeylerle ilgilenmez. Aksine hukûk, yetişkinlerin kendi hayatlarındaki özel amaç ve hedeflerini devam ettirmedeki zorlayıcı faktörlerden kurtulmalarıyla ve hür irâdelerine göre karar vermeleriyle ilgilenir. Dolayısıyla hukûkta yetişkinliğe karar verme konusunda kronolojik yaş önemlidir³. Bu yaş genellikle 18 ile 21 yaş arası kabul edilirse de, bu durum ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişebilir. Bireyler yetişkin olarak kabul edildikten sonra, bu yetişkinler hukûken artık anne-babalarına bağımlı değildirler. Onlardan mal alma-satma, anlaşma yapma, evlenme ve oy kullanma gibi birtakım bireysel ve vatandaşlık görevlerini hür bir şekilde yapmaları beklenir. Bunun sonucu olarak da onlardan kendilerini korumaları ve yaptıkları fiillerden dolayı da sorumlu olmaları beklenir. Elbette bu durumlar normal aklı başında olanlar için geçerlidir⁴.

e) Gelişimsel Tanımı: Psikologlar temel olarak bu yaklaşımı benimserler. Bu yaklaşımda yetişkinlik, öncesi ve sonrası olan, özel hayat basamaklarıyla ilintili bir hayat süreci olarak görülür. Gelişimsel yaklaşım, yetişkinliğe etki eden psikolojik, biyolojik ve sosyo-kültürel etkenlerin

1.Fred R. Wilson, *Basic Principles of Religious Education for Young Adults, Handbook of Young Adult Religious Education*, ed. Harley Atkison, Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1995, s.30.

2.Wilson, *Basic Principles*, s.29-30.

3.Elias, *Foundation and Practice*, s.11.

4.Wilson, *Basic Principles*, s.30.

birbirlerine tesirleriyle ilgilenir. Bu yaklaşım kişiyi etkileyen olay ve tecrübeleri ciddiye ele alır ve inceler.

f) Dînî ve Kültürel Geleneklere Göre Tanımı: Belki bugün hukûkun, ya da psikolojinin teorilerinin ele aldığı şekliyle olmasa da, tüm büyük din ve kültürler, dînî inanç ve uygulama konusunda olgun ve mükemmel olan iyi ve erdemli kişi ideallerinden söz edip, onların vasıflarından bahsetmişlerdir.

Örneğin üç büyük İlahî dinlerden biri olan Yahûdîliğe baktığımızda, Yahûdî kutsal kitaplarının ideal bir olgunluk örneğini sunduklarını görüyoruz. Yahûdî geleneklerindeki temel konu, Yahûdî toplumunun bir üyesi olmak sûretiyle kişinin Tanrı ile ilişkiler konusunda bir ahde (covenant) girmesidir. Tanrı ile olan bu beyat ilişkisi, mânevî olgunluğun birçok özelliklerini gerektirir. Bu ahit, onların Tanrı'ya, O'nun kânûnuna, Yahûdî halkına ve onun liderlerine inançlılığını ve sadâkatını gerektirir. Bu gelenek içindeki olgun kişinin özellikleri Tanrı sevgisi, Tanrı'ya ibâdet, sosyal ve politik alanda adâletli davranmak ve komşu sevgisi olarak özetlenebilir. Yahûdî geleneğinde toplum değerlerine o kadar önem verilmiştir ki, bir kişi toplumun fakîr ve kimsesizlerine karşı sevgi ve ilgi göstermedikçe, hukûkî uygulamalarda âdil ve olgun olamaz. Sonuç olarak Yahûdî geleneğinde mânevî olarak olgun kişinin özelliği, Tanrı ile diğer insanlar arasındaki ilişkilere bağlıdır.

Hristiyan yetişkinliği de Yahûdî geleneğinde olduğu gibi Tanrı ile diğer insanlar arasındaki ilişkiler üzerine kurulmuştur. Hristiyan kutsal kitapları da olgun bir kişiyi, inanan bir kişi, hukûka karşı inançlı, adâlet ve iyilik yapan, Tanrı ve tüm hayatla mânevî açıdan erdemli ilişkiler kuran kişi olarak tanımlamıştır. Yeni Atik'te mânevî olarak olgun kişi; dâimâ Tanrı'ya inanıp güvenen, alçak gönüllü, diğerlerini seven ve bağışlayan kişi olarak tanımlanmıştır¹.

İslâm Dîni de Yahûdî ve Hristiyanlık'ta olduğu gibi, olgun kişiyi, dînî ve ahlâkî açıdan ele alıp, yukarıda belirtilen tüm güzel haslet ve davranışları onlarda bulunması gereken hasletler olarak belirtmekle birlikte, onlara ilâveten yetişkinlik kavramını daha çok hukûkî anlamda ele almaktadır. Dolayısıyla İslâm'a göre yetişkin: "Hukûkî ve ahlâkî olarak, fizikî olgunluğa erişmiş, aklî dengesi yerinde olan, alış-veriş işlerine girebilen, mal-mülk tasarrufu hakkına sahip, hukûkî müeyyidelerle Allah tarafından emredilen emir ve yasaklara karşı sorumlu olan kişi" olarak tanımlanmıştır².

1.Elias, *Foundation and Practice*, s.18-19.

2.Ira M. Lapidus, *Adulthood in Islam: Religious Maturity in the Islamic Tradition, Adulthood*, ed. Erik H. Erikson, W. W. Norton, New York 1978, s.97.

Bütün bu tanımlardan sonra meseleye eğitim açısından baktığımızda Knowles, eğitimsel olarak kimlerin yetişkin olduğuna karar vermek konusunda aşağıdaki iki temel sorunun tartışılmasını tavsiye etmektedir. 1) Kim yetişkin olarak veya yetişkin gibi davranıyor (sosyal tarif). 2) Kimin kişisel düşüncesi bir yetişkinin düşüncesidir? (psikolojik tanım) Birinci tanımı uyguladığımızda kişi, toplumun yetişkinlerden beklediği rolleri (işçi, eş, anne-baba, sorumlu vatandaş, askerlik vs.) yerine getirdiği zaman, yetişkinlik kapsamı altına girer. İkinci tanımı uyguladığımızda ise, bir yetişkin ancak kendini, kendi hayatı için sorumlu hissettiği zaman yetişkin kavramı içine girer¹.

2. Yetişkinliğe İlişkin Teoriler

Yetişkinlik farklı açılardan tanımlandığı gibi, farklı teoriler açısından da ele alınmıştır. Aşağıda bu teorilerin bellibaşlıları kısaca gözden geçirilecektir:

a) Psikolojik (Psikoanalitik) Teoriler: Bir İllizyonun Geleceği (*The Future of an Illusion*, 1953) adlı eserinde S. Freud, yetişkinliği hem pozitif hem de negatif açıdan tarif eder. Negatif açıdan olgun bir kişi, gelişmenin aşağı basamaklarında sâbit olmayan kişidir. Pozitif açıdan ise, olgun kişi daha yüksek bir varlığa müracâat etmeksizin dünya hayatı ve gerçeğiyle mücadele eden metin (stoatik) kişidir. Ona göre olgun kişi, insan halinin bir parçası olan insanın çaresizliği ve önemsizliğini kabul eden kişi demektir. Olgun kişi, hayatının zıtlıkları ve hayâl kırıklıklarına karşı başa çıkmada ve onlarla mücadele etmede aklın gücüne dayanan kişidir. Freud'un güveni, bilimsel nedenliktir; çünkü dünyayı keşfeden o güçtür.

Freud'un görüşünde din, yetişkinin olgunluğunu başarılmasında temel engeldir. Onun teorisinde din, bu hayatın hüsrânlarından, tüm günâhları affedici bir inancı sembolize eden bir "baba illizyon" inancına, yani emniyete kaçmak olarak kabul edilmiştir. Din, tam anlamıyla çaresizlik ve hiçliğe karşı insânî bir yöneliştir. O, hayatın olumsuzluklarına karşı koruyucu, ölüm ve işkencelere karşı insanlar arasını düzeltmeye hizmet eden bir kurumdur. Reddedilen bir baba imajı olarak din, çoğu insânî zaafının sorumlusudur. Nihâî olarak din bir illizyon ve güçlü bir babadan yardım isteğidir².

Freud'un öğrencisi olan Carl Jung, yetişkin kişinin tarifinde, dîne karşı daha pozitif bir görüşe sahiptir. Ona göre olgun kişi: "Bireyselleşmiş, bütün ve uyum içerisinde olan kişidir". Olgun kişiler, kendi şahsiyetlerinde birtakım erkeklik ve dişilik, karanlık ve aydınlık,

1. Knowles, *Modern Practice*, s.24.

2. Sigmund Freud, *The Future of Illusion. The Inter-Psychoanalytic Library*, ed. E. Jones, 1953.

ebeveyn rolleri, işçi, komşu, vatandaş, şuur ve şuursuzluk gibi zıtlıklar taşırlar. Jung'un görüşüne göre olgunluk işlevi, ancak hayatın ikinci yarısında, kişi birtakım hastalık ve ölüm gibi ciddi sıkıntılarla yüz yüze geldiğinde tamamlanır.

Jung'a göre dînî inanç, olgunluğun gelişmesinde önemli bir rol oynar. Din tabîî bir insan özelliğidir. Zira o fitrî bir ihtiyaçtan ve sıradan bir hayatın ötesinde bir derecede bir ilişkiye girme arzusundan doğar. Din insan ihtiyaçlarının tatmîn edici bir ifâde şeklidir. Büyük dinler, insanların en derin ihtiyaç ve arzularını ifâde edebilecekleri sembollerini tedârik ederler¹.

Yetişkin olgunluğuyla ilgili en önemli görüşlerden biri de psikanalist Erik H. Erikson'a aittir. Olgun kişiler birtakım hayat krizlerine karşı; örneğin, güven, otonomi, bir şeye başlama, şahsiyet, yakın ilişki, üreticilik ve bütünlük (integrity) gibi fiziksel ve psikolojik durumlara başarılı bir şekilde cevap veren kişidir. Son dört kriz (şahsiyet, yakın ve samîmî ilişki, üreticilik ve bütünlük), yetişkinlik yıllarında ortaya çıkar. Erikson ne toplumun, ne de tabiatın sağlayabileceği iç birliğin (inner unity) ve bütünlüğün başarılmasında dîne büyük önem verir. Erikson, dînî inancın olgunluğu başarma konusunda kişilerin içinde buldukları kültürlerde büyük bir potansiyel güce sahip olduğunu kabul eder².

Yirminci asrın diğer önemli psikologlarından biri olan Erich Fromm da çalışmalarında olgun, yetişkin kişiye yer verir. Fromm'a göre olgun kişi, varoluş (existential) ihtiyaçlarını karşılamış kişidir. Varoluş ihtiyaçları; sevgi, şefkat, adâlet ve bağımsızlık için mücâdele etme gibi ihtiyaçlarla tatmîn olur. Fromm, dînî inanç sembollerini kabul eder, ancak bu sembolere hümanistik bir yorum getirir. Din ona göre, insanların diğer insanlar için taşıdığı estetik bir sevgidir. Tanrı en büyük insânî değerlerin bir sembolüdür. Ancak insan o sembol sayesinde sevgi, gerçek ve adâlet gibi kavramların tamamına kavuşabilir.

Fromm'a göre kişi olgunluğa, kendi varlığının farkında olma, tezâtları çözme, hayata aktif iştirâk ve adâlet için mücâdele sayesinde ulaşabilir. Onun eserlerindeki vurgu, dünyada doğruyu yapmak ve adâleti tesis etmek üzerinedir. Zihnî açıdan sağlıklı kişi, sevgi, inanç ve muhâkeme gücüyle yaşar ve tüm insanlığın hayatı üzerine düşünür³.

1. Carl Jung, *Psychology and Religion*, New Haven: Yale University Press, 1938; Elias, *Foundation and Practice*, s.26.

2. Erik H. Erikson, *The Human Life Cycle. A Way of Looking at Things: Selected Papers from 1930-1980* Erik H. Erikson, ed. Stephen Schlein, W. W. Norton, New York 1987, s.595-610; Elias, *Foundation and Practice*, s.26-27.

3. Erik Fromm, *The Art of Loving*, Harper, New York 1956, s.70-71.

Tüm psikoanalitik teorilerde hâkim olan görüş, kişinin varlığının derinliklerindeki etkin güçlerin büyüme ve gelişmeden sorumlu olmasıdır. Bu güçler, insan hayatının ilk tecrübeleri tarafından şekillenir. Olgunluk için mücadele, bu güçleri pozitif ve faydalı yönlerde ve yollarda idâre etmeye bağlıdır. Çevresel faktörler, olgun kişinin gelişmesinde karar verici faktörler olarak düşünülmezler. Aksine iç-rûhî mücadeleler, kişinin gelişmesine ve olgunlaşmasına karar verir¹.

Sonuç olarak bu literatürde dînin çeşitli şekillerde, hem olumlu hem de olumsuz yönde ele alındığını söyleyebiliriz. Freud'un negativizmine karşılık Jung, Erikson ve Fromm daha pozitif görüşleri savunmuşlardır.

b.Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Teorileri

Psikolojide yetişkinlik ya da olgunluk konusuyla bir dereceye kadar ilgilenen ikinci temel teori de davranışçılıktır. Davranışçılık teorisinin temelini, çevre ve sosyal güçlerin insan davranışlarını temellendirmede karar verici bir unsur olduğu görüşü oluşturur.

Davranışçılık akımının en önemli temsilcilerinden biri hiç şüphesiz B. F. Skinner'dir. Onun görüşünde olgun kişi, toplumsal olarak kabul edilen davranışlara iştirâk eden kişi demektir. Olgun kişi, çevre güçleri tarafından kontrol edilir. Skinner, bireylerdeki iç süreçlere (internal proses) bakmayı değil, dış davranışlara bakmayı tercih eder.

Bu teoride kişisel olgunluk ve kişisel hürriyetten çok grup sosyalleşmesine ağırlık verilir. Skinner'e göre, eğer bizler hür, otonom kişiler olarak bireylerin konuşması üzerine ısrar ediyorsak, bu, modern hayatın trajedileri ve bozukluklarının bir sonucudur. Ona göre asıl olan grup sosyalleşmesidir. O, grup sosyalleşmesini ütopyik bir tarzda aşağıdaki şekilde tasvîr eder:

İnsanlar birlikte birbirleriyle münâzara etmeksizin yaşayıp, yiyecek, sığınak ve giyim ihtiyaçlarını üreterek hayatlarını devam ettirebilirler. Böylece kendi hayatlarından zevk alarak diğerlerinin de sanattan, müzikten, edebiyattan ve eğlenceden zevk almalarına katkıda bulunurlar. Dünya kaynaklarının sadece makul bir kısmını tüketirler ve mümkün olduğu kadar tabiatı az kirletirler. Bakabileceklerinden daha fazla çocuk yapmazlar. Kendi etrafındaki dünyayı keşfetmeye devam edip, onunla ilgili daha iyi yolları araştırıp kendilerini daha doğru bir şekilde anlama noktasına gelirler. Bu yüzden de kendilerini etkili bir şekilde kontrol ederler².

1.Elias, *Foundation and Practice*, s.26.

2.B. F. Skinner, *Beyond Freedom and Dignity*, Knopf, New York 1971, s.205.

Skinner'e göre biz, davranış değişimi sayesinde bu görüşü mümkün kılacak insan teknolojisine sahip olabiliriz.

Skinner her ne kadar din normlarının insanlar üzerinde etkili olduğunu kabul etse de o, kontrol edilmiş toplum (controlled society) görüşünde dine çok az yer verir. O, dinleri, bireyler üzerinde korku ve cezâ kullanmak sûretiyle kontrol altında tutmak istedikleri teziyle ithâm eder. O, dînî inanç ve uygulamaları ancak davranışçı çizgi doğrultusunda yorumlar¹.

c. Zihinsel Gelişim Teorileri

Bu teorinin temel özelliği, insanların kendileri ve etrafındaki dünya hakkında rasyonel anlayışlarının nasıl geliştiğini izâh etmesidir. Bu teorideki yetişkin olgunluk imajı, tam olarak rasyonel, otonom ve prensip sahibi birey imajıdır. Olgun kişiler soyut düşünebilen, sembolik anlama ve ahlâkî yargı yapabilen kişilerdir. Bu teorinin mimarları daha çok çocuklar ve ergenler üzerine yoğun araştırmalar yapan Jean Piaget ve bu yaklaşımı benimseyen diğer araştırmacılar².

Son yıllarda bu teori, Lawrence Kohlberg ve James W. Fowler gibi araştırmacılar tarafından yetişkinlere de yaygınlaştırılmıştır. Bu araştırmalar, yetişkinin ahlâkî olgunluğunu ele alırlar. Eğer bireyler evrensel ahlâk prensibine, adâlet ve eşitliğe ve bireysel kişiler olarak insanoğlunun hay-siyet ve şerefine önem verip onları kendi menfaatlarına tercih ederlerse, ancak o zaman ahlâkî yargılarında olgun kişi olurlar. Fowler dînî inancı, bir dünya toplumu görüşünü kucaklamak ve bu görüşe karşı sadâkatle bağlanmayı ifâde etmek için hayat paradokslarının ötesine taşan evrenselleşmiş bir inanç olarak tarif eder³.

d. Varoluşçu ve Hümanistik Teoriler

Hiçbir teori bu teori kadar taraftar bulmamıştır. Carl Rogers, Abraham Maslow, Gordon Allport, Malcolm Knowles ve J. R. Kidd, bu teorinin önde gelen isimleridir. Bu teorisyenler, hümanist ve varoluşçu oldukları için üçüncü güç (Third Force) olarak da adlandırılırlar. Bunun sebebi, bu grubun davranışçılara ve psikanalistlere karşı bir alternatif sunmalarıdır⁴. Bu teorinin bir diğer önemli yanı da bunun Malcolm

1.Elias, *Foundation and Practice*, s.30.

2.Jean Piaget, *The Moral Judgment of the Child*, Free Press, New York s.109-196.

3.Geniş bilgi için bkz. Lawrence Kohlberg, *States of Moral Development as a Basis for Moral Education, Moral Development, Moral Education and Kohlberg*, ed. Brenda Munsey, Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1980, s.15-98; James W. Fowler, *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, Harper and Row, San Francisco 1981.

4.Elias, *Foundation and Practice*, s.32.

Knowles ve J. R. Kidd gibi iki önemli yetişkin eğitimci tarafından desteklenmesidir.

Rogers, Öğrenme Hürriyeti (*Freedom to Learn*, 1969) adlı eserinde açık bir şekilde, olgun yetişkinlikle ilgilenir. Ona göre olgun kişi, hem mutlu hem de üretici, tüm tecrübelerine açık bir şekilde faaliyet gösteren, suur ve iletişime yönelik engelleri ve yasakları kaldırmaya çalışan kişidir. Bu kişiler her ne kadar hatâ yapacaklarını kabul etseler de kendilerine güvenirlere.

Her ne kadar Rogers, kendi kişilik teorisine dînî bir boyutu dâhil etmese de, düşüncesi dînî bir boyut ilâve etmeye mâni değildir. Onun önem verdiği, hürriyet, değer, otonomi, arzu, istek, güven, sevgi ve saygı gibi değerler, birçok dînî gelenekler tarafından kabul edilen ve değer verilen husûslardır¹.

Abraham Maslow için olgun kişi, en iyi şekilde kendini gerçekleştirmiş kişidir. Kişiler, gelişme ihtiyaçlarını karşılamak sûretiyle kendilerini gerçekleştirirler. Maslow, temel ihtiyaç olarak da fizikî emniyet, âit olma ve sevgi ihtiyacı, rekâbet duygusunda kökleşen kendine saygı ihtiyacı ve ferâset ihtiyacı olarak sıralar. Kendini gerçekleştirmiş kişiler, olabileceklerinin hepsini olan, kişisel potansiyellerini her alanda yerine getiren, kültürel ve kişisel sınırlılıklarda hür olanlardır. Kendini gerçekleştirmek demek, insanoglunun zirveye ulaşması demektir. Ancak sadece küçük bir sınıf bu seviyeye ulaşabilir².

Maslow açık bir şekilde, kendi kişilik teorisinde dînin rolünü ortaya koymaktadır. Din, kendini gerçekleştirmiş kişilerin sahip oldukları en üst tecrübelerle şekillenir. En üst tecrübeler (peak experiences), sadece güzellik, kozmik birlik, iyilik sevgisi değil, aynı zamanda şer, hastalık ve ölüm sevgisidir. Bu tecrübeler sayesinde; "Hayat hakkındaki kötü şeyler diğer normal zamanlarda olduğundan daha fazla kabul edilir. O bir bakıma, en üst tecrübenin dünyada şerrin varlığıyla insanları uzlaştırması demektir"³.

Maslow, sadece birkaç kişinin en üst basamağa, kendini gerçekleştirmeye ulaşabileceğini kabul ederken, Gordon Allport, Varolmak: Kişilik Psikolojisi İçin Temel Düşünce (*Becoming: Basic Consideration for a Psychology of Personality*, 1953) adlı eserinde birçok kişinin tam olarak bütünleşmiş (integrated) kişiliği başarabileceklerini ileri sürmektedir. Ona göre olgun kişinin birtakım özellikleri vardır. Bunlar ise organik arzu ve

1.Elias, *Foundation and Practice*, s.32.

2.Abraham Maslow, *Motivation and Personality*, Harper, New York 1954.

3.Abraham Maslow, *Religious Values and Peak-Experiences*, Viking Press, New York 1964, s.64.

ihtiyaçların tatmîni, mizâcî faktörler, psikolojik ve mânevî ihtiyaçlar (hakikat, güzellik, iyilik, kutsallık, kendini ifade, güç, kişisel bütünlük) ve kendilerini çevreleyen kültüre karşı uygun bir şekilde uyum sağlamaktır.

Allport'un görüşünde olgun kişinin üç temel özelliği vardır: Birinci olarak onlar büyüyen benliklere (expanding selves) sahiptirler. Bu durumda onlar daha yüksek psikolojik değerlere sahiptirler. İkinci olarak onlar oto-objektiflikle tanınırlar. Bu sayede dürüstlüğe bakıp kendi zayıf ve güçlü taraflarını değerlendirirler. Son sıfat (özellik) ise oto-birlik veya bütünlüktür (self-unification or integration). Olgun kişiler kendi hayatlarına yön verip uyum sağlayacak bir hayat felsefesine sahiptirler.

Allport'un kişilik teorisinde, kişiliğin gelişmesinde dînin önemli bir yeri vardır. Bir klasik eser olan Birey ve Dîni (*The Individual and His Religion*, 1950), adlı eserinde o, dînin insan hayatında yaratıcı bir güç olabileceği gibi, kişinin tam olarak gelişmesini engelleyen bir faktör olabileceğini de ileri sürer. Allport, olgun dîni inanç özelliklerini dikkatli bir şekilde tasvîr eder. Bu inanç kişinin motivasyon ve faaliyetlerini kontrol ve yöneltmede bir dinamik güçtür. Olgun dîni inanç, sürekli olarak karakter transformasyonunda yönlendirici ve kişinin ahlâkî ve dîni kararlar vermesinde yardım edicidir. Son olarak olgun dîni inanç, insanlara hayatlarında karşılaştıkları problemlere daha tam ve tatmîn edici cevap vermelerine yardım eder¹.

C. Yetişkinliğin Gelişme Özellikleri

Yetişkinliğin fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerine geçmeden önce, çocukluk ve gençlik yıllarından sonraki uzun bir dönemi kapsayan (20 ve yukarısı) yetişkinlik dönemini bir başlık altında incelemenin mümkün olmadığını belirtmemiz gerekir. Bu yüzden başta psikologlar ve gerontologlar, insan hayatının bu geri kalan kısmı esas olarak üç kısma ayırmışlardır. Bu konuda her ne kadar psikologlar arasında kesin bir fikir birliği olmasa da, genellikle kabul edilen görüşe göre bu dönem ilk yetişkinlik (20-35), orta yetişkinlik (35-55) ve son yetişkinlik (55 ve yukarısı) olmak üzere üç temel safhaya ayrılmıştır. Her dönemin kendine has bazı fizikî, sosyal, psikolojik, eğitimsel ve dîni özellikleri vardır. Yetişkin eğitiminin tam olarak anlaşılması için elbette bu dönemlerin temel özelliklerinin bilinmesi kaçınılmazdır. Ancak biz burada şimdilik işin eğitim ve dîni yönünü bir tarafa bırakarak, bu dönem yetişkinliğinin bâriz bazı fizikî, psikolojik ve sosyal özelliklerini dönemler halinde ele alacağız.

1. İlk Yetişkinlik: Sosyal bilimciler kronolojik olarak ilk yetişkinliği yaklaşık olarak 18 yaşından 35-40 yaşına kadarki bir devreyi kapsa-

1.Elias, *Foundation and Practice*, s.34.

yan bir yaş dönemi olarak tarif etseler de, bu devreyi daha küçük birimlere ayıranlar da vardır; örneğin Daniel J. Levinson bu dönemi erken yetişkinlik geçişi (17-22), yetişkin dünyasına giriş (22-28), yetişkin dünyasına geçiş (28-33), ve sakinleşme veya durulma (33-40) olmak üzere dört döneme ayırır¹.

Bu dönemin özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

a) **Fiziksel Özellikler:** Çoğu insanlar bu dönemde yetişkinliğin ulaşabileceği son noktaya ulaşır ve yetişkinlik yılları boyunca da muhtemelen bu yönde bir değişiklik olmaz. Maksimum güç ve kuvvet, maksimum boy yüksekliğini izler. Genellikle kuvvetteki zirve 25 ile 30 yaşları arasında olur. Bu zirveden sonra az, ancak yetişkinlik yılları boyunca devam eden bir düşüş vardır. Bu zayıflamanın çoğu arka ve ayak kaslarında olurken, kol kaslarında daha az bir düşüş olur. Ancak spor ve alıştırma, kas kuvvetinin daha uzun devam etmesine yardımcı olabilir².

Genel bir kural olarak, kendi vücutlarında bir değer, övünç duygusu bulan kimseler (örneğin güçlü adam, atletik veya yakışıklı adam, güzel kadın), kendilerini başka türlü değerlendiren kimselere oranla fizikî niteliklerini devam ettirme konusunda daha avantajlı durumdadırlar³.

Aşağıdaki husûslar genç yetişkinlerin fiziksel süreçleri üzerine yapılan araştırmaların kısa bir özeti:

a) 25 ile 30 yaşları arasında genç yetişkinlerin, çoğu sistem ve organları tam olarak gelişmiştir. Ancak bazı organlar; örneğin kulaklar ve burun ölüncüye kadar büyümeye devam eder.

b) Beyin, 25 ile 40 yaşları arasında hız reaksiyonunda sâik, ya da uyarıcıya karşı % 17 dolayında bir reaksiyon yavaşlaması gösterir.

c) Kötü çevresel faktörlerin bir sonucu olarak kulak 20 yaşın ilk yıllarından itibaren duyum fonksiyonunu, işitme kaybıyla yavaş yavaş kaybetmeye başlar.

e) Kalp en üst seviyedeki fonksiyonuna, hız oranı ve kan miktarına 20 yaşından itibaren ulaşır.

f) Akciğerlerin sağladığı oksijen miktarı 17 yaşında zirveye ulaşır ve 20 ile 40 yaşları arasında önemli derecede düşmeye başlar.

1. Daniel J. Levinson, *The Seasons of a Man's Life*, Alfred A. Knopf, New York 1988, s.56.

2. Lillian E. Troll, *Early and Middle Adulthood*, Monterey, Brooks/Cole, California 1975, s.19.

3. Troll, *Adulthood*, s.19-20.

g) Maksimum derecede kas adâle gelişimi, daha sonraki zamanlarda geliştirilebilse de, 25 ile 30 yaşları arasında zirveye ulaşır.

h) Kemik gelişiminin zirvesi 30 yaştır ve orta yaşlara kadar bir değişim gösterir¹.

Yukarıdaki gözlemler sonucu genç yetişkinlerin bu dönemde fizikî performanslarının zirvesinde olduğu söylenebilir. Bu dönemde gençlerin büyük bir çoğunluğu, iyi sağlık durumundadır. Bu dönem kadın-erkek, evli-bekâr, meslekli veya mesleksiz birçok genç yetişkin tipini içine alır.

b) Psikolojik Özellikleri: Son yıllarda hem psikolog, hem de sosyologların yaptıkları çalışmalar sonucunda, genç yetişkinler konusundaki bilgimiz önemli ölçüde artmıştır. Bu alanda temel bilgileri ortaya çıkaran Erik Erikson, bu dönem kişilerinin psikolojik çatışmalar içerisinde olduğunu savunur. Erikson, genç yetişkinlerin bu dönemde kendi kimliklerine ulaşma konularında merkezîleştiklerini ve bunun devamı olarak bu kimliği diğerleriyle ilerlettiklerini ve samîmî bir dostluk ve yakınlık arayışı içinde olduklarını belirtmektedir. Buna ilâve olarak Erikson, genç yetişkinlerin anne ve babalarının ahlâkî ve dînî inançlarıyla ve bazı dînî otorite figürleriyle çok canlı bir ilişki içerisinde olduklarını ortaya koymuştur².

Genç yetişkini daha iyi anlamak için her şeyden önce bu grubu oluşturan kişileri diğer gruplardan ayıran temel özellikler nelerdir, onlara bakmalıyız. Erikson'a göre üç temel psikolojik konu, bu grup için yegâne belirleyici unsurdur. Bunlar: 1) Bağımsızlık, 2) Kişilik, 3) Yakın ilişki ve dostluktur (intimacy). Bu hususlar çeşitli sosyal görevlerle ilgilidirler. Bu dönemin başlıca uğraşları evlilik, yüksek okul, askerlik görevi, bir iş arama veya bir işte karar kılma, aile ve toplumla yeni bir ilişki kurma gibi çeşitli bireysel ve sosyal görevlerdir. Bu sosyal görevlerin sadece bu sınıf gençler için sınırlı olmadığı, çoğunlukla bu dönemde olduğu ve yetişkinliği diğer gruplardan ayırdığı da bir gerçektir³.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, genç yetişkinlerin birinci psikolojik belirleyici özelliği, onların bağımsızlık özellikleridir. Muhtemelen bu gelişim basamağının en göze çarpan özelliği, gençlerin kendilerini aile bağlarından ayırmaları ve toplumda kendi kişiliklerini kurmalarıdır. Bu çaba bir taraftan ana-babayla zıtlasmaya, diğer taraftan da bir ayrılma hissine ve yalnız kalma duygusuna götürebilir. Birey kendi bağımsızlığını kurduça, ebeveyninkinden farklı bir değer sistemi oluşturabilir⁴.

1. Wilson, *Basic Principles*, s.32-33.

2. Erik Erikson, *Young Man Luther*, Norton, New York 1958.

3. Erikson, *Life Cycle*, s.595-610.

4. Merriam ve Ferro, *Young Adults*, s.61.

Bu psikolojik bağımsızlığın kurulması ihtiyacı, liseye ya da üniversiteye gitme, askere gitme veya ayrı bir ev kurma gibi gerçekten aileden uzaklaşmayla gerçekleşebilir. Fizikî ayrılık, otomatik olarak psikolojik ayrılığa yol açmayabilir. Bağımsızlık sadece ve esas olarak fizikî ayrılığa bağlı değildir. Bununla beraber "Sağlıklı genç gelişimi, psikolojik bağımsızlığın kurulmasını gerekli kılar".

Bu dönemin ikinci bir psikolojik özelliği de kişilik problemidir. Kendine özgü bir kişiliğin araştırılması, ya da kurulması, ergenlik döneminden gençliğe geçişin bir parçasıdır. Ancak bu kişilik araştırması, öyle düz ve pürüzsüz olmayabilir. Bu seyahatin de kendine has bazı iniş ve çıkışları vardır.

Sharon B. Merriam'ın belirttiği gibi, kişiliği tarif etmek kolay bir iş değildir. Ancak "o (kişilik), 'olgunlaşma' olarak isimlendirdiğimiz şeyle, ego ve ahlâkî gelişimle ve benlik kavramıyla (self-concept) ilgilidir. O, kişilerin düşünce ve faaliyetlerine tutarlılık veren şeydir. O, kişinin değerler sistemiyle bağlantılıdır ve o, toplumda mevki ve karar verme konusunda bir temel sağlar"¹.

O halde kişilik, genç bir kişinin ben-merkezli dünyasından, çeşitli seçeneklerin ve değerlerin bulunduğu daha geniş bir dünyaya geçiş yapmasıdır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bu dönemin üçüncü temel özelliği de "Yakın ve samîmî bir dostluk kurma" duygusudur. Bu samîmî dostluk, hemcinsinden bir ya da birkaç arkadaşla olabileceği gibi, karşı cinsten de olabilir. Bu dönemde arkadaşlık, dostluk için merkezdir. Arkadaşlık demek, benimle birlikte olmak isteyen, beni dinleyen, benimle mutlu olan, benimle birlikte üzülen, kısacası olumlu ve olumsuz herşeyi paylaşan kişi demektir. Arkadaşlığın devamı, diğerlerine karşı yapılabilecek güzel davranışlarla orantılıdır. Kimlikle, dostluk kurma arasında sıkı bir ilişki vardır. Ancak önce kişilik, sonra dostluk gelir.

Yukarıdaki bu psikolojik özelliklere ilâveten genç yetişkinlik döneminde sıkça görülen bir başka özellik de kaçıştır (isolation). Toplumdan uzaklaşma, çoğunlukla korku ile karakterize edilir. O, bir fert olarak görünmeme, gözden kaybolma korkusudur; o, aynı zamanda ayrı ya da tanınmamış bir kişi olarak kalma korkusudur. Bu açıdan genç yetişkinler, zor psikolojik bir kriz içinde olabilirler².

1.Merriam ve Ferro, *Young Adults*, s.61.

2.Les Steele, *Psychological Characteristics of Young Adults, Handbook of Young Adult Religious Education*, ed. Harley Atkinson, Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1995, s.99-101.

Psikologların pek yer vermediği, daha doğrusu bu alanda henüz yeterli araştırmaların yapılmadığı genç yetişkin dönemine has gelişim özelliklerinden biri de hissî gelişimdir. Hissî gelişim, kalp konularıyla -hisler, davranışlar, değerler, sevgi- uğraşır. Hissî gelişim konusu, psikoloji alanında en az anlaşılan ve en zor problemlerden biridir. Bununla beraber din eğitimcileri (Lee, Foltz), hissî bilmenin, din eğitimi ve ahlâk gelişiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtirler. Bu gelişim özelliğinin belli başlı özelliği, bu dönemde “değerlerin insânîleştirilmesi” (humanizing of values) ve o değerlerin toplumdaki fonksiyonlarına karşı artan bir dikkatliliğin söz konusu olmasıdır. Ahlâk ve moral, basit bir şekilde mutlak ve değişmez kurallar olarak değil, aksine daha çok kişisel değerlendirmelere ve hayâtî deneyimlere göre algılanır. Bunun sonucu olarak da genç yetişkinler, diğer grupların refâhına karşı büyük ilgi duyarlar. Hem bireylere, hem de tüm insanlığa karşı empatinin artışına doğru bir eğilim vardır. Genç yetişkin hastalığa, fakîre ve mazlûma karşı büyük ilgi duymaya ve kendinden daha çok önem vermeye başlar¹.

c) Sosyal Özellikleri: Eğer genç yetişkinlik çağı herhangi bir şeyle karakterize edilmek istenirse, bu dönemin bir değil, birçok yetişkin rol ve sorumluluklarının bulunduğu bir dönem olduğu söylenebilir. Kendi başına kazanma, çalışma, meslek seçme, evlilik, evi idâre etme, çocuk yetiştirme, vatandaşlık sorumluluklarını üstlenme, uygun bir sosyal grup bulma ve daha büyük bir çevreye ayak uydurma gibi pek çok sosyal rol ve davranışlar, bu dönemdeki yetişkinlerin yerine getirmesi gereken husûslardır².

Bu dönemle ilgili olarak şunu söyleyebiliriz ki, kişi bu dönemde her ne kadar ergenlik ve gençliğin birtakım özelliklerini taşısa da, o artık genç bir yetişkindir. Dolayısıyla onu daha önceki dönemlerden ayıran birtakım psiko-sosyal özellikler ve farklılıklar vardır. O, artık gerçek yetişkinliğe doğru adım atmış bir kişidir.

2. Orta Yetişkinlik: Evrensel olarak orta yaşın başlangıç ve bitiş noktalarını kesin olarak ortaya koymak güç bir konudur. Bunun sebebi, psikologların yaklaşık 20 yıl süren bu dönemi, tek bir dönem olarak değil, farklı özelliklere sahip farklı dönemler olarak algılamalarıdır³. Dolayısıyla

1. John Elias, *Purpose and Scope of Young Adult Religious Education, Handbook of Young Adult Religious Education*, ed. Harley Atkinson, Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1995, s.11-12.

2. M. Carolyn Clark, *Sociocultural Characteristics and Tasks of Young Adults, Handbook of Young Adult Religious Education*, ed. Harley Atkinson Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1995, s.119.

3. Bk. Robert J. Havighurst, *Developmental Tasks and Education*, David McKay, New York 1952, s.83-91; Levinson, *Seasons of a Man*, s.20.

orta yaş grubunun tarifi konusunda değişik görüşler ve araştırmalar vardır. Robert J. Havighurst orta yaşı, 30-55 yaşlar arası olarak tarif ederken, Daniel Levinson 40-60 yaşlar arası olarak kabul eder. Bununla beraber çoğu psikologlar, 35-55 yaş grubunu orta yaşlılar olarak ele alır¹. Bu dönemin fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

a) Fiziksel Özellikler: Bu dönemde fiziksel değişiklikler en basitten en karmaşığa kadar değişir. Ancak kayda değer en önemli değişiklikler, görme ve işitme konusunda meydana gelir. Görme zayıflığı, 20 yaş civarında başlar, 40-55 yaşları arasında önemli ölçüde artar. 55 yaşından sonra sürekli, fakat eksilen bir oranla bu durum devam eder. Burada önemli olan husûs, her ne kadar 40 yaşından sonra görme ve işitme konusunda bir düşüş olsa da, bu düşüşün ne öğrenme kabiliyetine ne de öğrenme sürecine olumsuz bir etki yapmadığıdır.

On beş yaşında zirveye ulaşan işitme, 65 yaşına kadar aşamalı fakat sürekli bir gerileme gösterir. İşitme konusunda yapılan araştırmalar göstermiştir ki, kadınlar yaşlandıkça düşük tonları işitme kapasitelerini, erkeklerse yüksek tonları işitme kapasitelerini kaybederler².

b) Psikolojik Özellikler: Psikologlara göre orta yaş dönemi tecrübesi, iki temel döneme ayrılabilir: Karmaşanın başlangıç zamanı ve bunu takip eden durgunluk dönemi. Orta yaşın ilk dönemi, faaliyet ve değişiklik dönemi olduğundan dolayı en çok dikkati çeken bir dönemdir. Bu, bir kişinin hayatında değişiklik için arzu ve isteklerin karşılanması açısından bir düşünce ve faaliyet dönemidir³.

Eğitimciler için eşit derecede önemli olan diğer dönem ise, değişiklikleri ve kargaşalı dönemi izleyen durulma (stabilization) dönemidir. Bu 40'lı yaşların sonları ve 50'li yaşların başlarını kapsayan orta yaşın ikinci dönemidir. Çoğu insanlar, olumlu ya da olumsuz değişiklikleri yaşadıkları sonra bu değişikliklere uyum sağlayıp, yeni hayat durumuna alışırlar.

Yetişkinler hayatlarının bu "orta noktasına" ulaştıktan sonra, birtakım fiziksel, sosyal ve psikolojik değişiklikler tecrübe ederler. Bu deği-

1.R. E. Y. Wickett, *Working with Middle-Aged Adults, Handbook of Adult Religious Education*, ed. Nancy T. Foltz, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1986, s.83.

2.Nancy T. Foltz, *Basic Principles of Adult Religious Education, Handbook of Adult Religious Education*, ed. Nancy T. Foltz, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1986, s.32.

3.Wicket, *Middle-Aged Adults*, s.85.

şikliklerin toplamı, yeni hayata uyum sağlayabilmek için yeni stratejiler öğrenme ihtiyacı ve stresini yaratır.

c) **Sosyal Özellikler:** Bu dönemin bellibaşlı yapmak zorunda olduğu husûslar şunlardır:

- a) Vatandaşlık görevini ve toplumsal sorumluluğu yerine getirmek.
- b) Ekonomik bir yaşam standardını kurup devam ettirmek.
- c) Sahip olduğu çocuklara bakıp, onların mutlu yetişkin olmalarına yardım etmek.
- d) Orta yaşın getirdiği fiziksel değişiklikleri kabul edip onlara alışmak.
- e) Yaşlanan ebeveyne uyum sağlamak.

Kişiler evden, iş yerinden, arkadaş çevresinden ve toplumdan kaynaklanan birtakım baskılara maruz kalabilir. Orta yaş dönemi geçişi, birçok yetişkin için travmatik bir dönem olabilir; örneğin evlilik stresi veya evlilik hayatının sona ermesi, yakın bir kişinin ölümü, alkolizm, yaşlanma vs. gibi husûslar onu derinden etkiler. Dolayısıyla orta yaş dönemi, hem hayatın anlamını anlama, hem de o zamana kadar değer verdiğimiz değer ve öncelikleri yeniden gözden geçirme zamanıdır. Hayatın anlamı ve yeniden gözden geçirilmesi, orta yaş döneminin temel fonksiyonudur¹.

3. Son Yetişkinlik (Yaşlılık, 55 ve Yukarısı):

Evensel olarak olmasa da, genellikle yaşlılığın bir hastalık olmadığı kabul edilir. Bazı ilim adamları, onun genetik temellere dayandığını savunurken, bazıları da temelde genetik olmayan faktörlerin sorumlu olduğunu ileri sürerler. Ancak nihâî olarak tüm teoriler, yaşlanma sebebinin biyolojik temelli genetik bir durum olduğunu kabul ederler. Bu bizim kalıtsal olarak yaşlanacağımız ve aynı zamanda bizim maksimum yaş seviyemizin kalıtsal olarak şekilleneceği anlamına gelmektedir.

Yaşlanma ile ilgili üç teori vardır:

1.Genetik Teori: Bu teorinin savunucuları, bazı vücut hücrelerinin ölmeden önce belirli zamanlarda sadece birkaç kez bölünebileceklerini gösteren çalışmaları delil olarak gösterirler. Onların bu konudaki faraziye-leri, hücreler genetik olarak ölmeye programlanmışlardır. Bu durum DNA hücrelerine verilen bir hassadır. Hücrelerin ölümü, atmosferde her zaman mevcut olan çok düşük seviyedeki radyasyondan veya diğer sebeplerden olabilir.

2.Genetik Olmayan Hücreler Teorisi: Bu teorisyenler, zamanla hücrelerde değişiklikler olduğunu ve bunun da o hücrelerin etkinliklerini

1.Wicket, *Middle-Aged Adults*, s.85.

azaltacağını ileri sürerler. Onlara göre bu değişiklikler, hücrelere taşınan yetersiz oksijen veya besin maddelerinden, yahut da fonksiyonlarını uygun bir şekilde yapmalarını engelleyen kimyasal maddelerin hücrelere girmesinden kaynaklanır.

3.Fiziksel Teori: Bu teoriyi savunan kişilere göre yaşlanma, bir organ sisteminin performansındaki bozukluğun veya fiziksel kontrol mekanizmasındaki zedelenmenin bir neticesi olarak ortaya çıkar. Fiziksel stres bu bozulmada bir faktör olabilir. Böylece yaşlanmanın kalp sisteminin veya endokrin, yahut da bağışıklık sisteminin fonksiyonunu tam olarak yerine getirememesinden meydana geldiğini ileri sürerler¹.

Yaşlanmayla ilgili hangi teori ileri sürülürse sürülsün şu bir gerçektir ki, herkes belli bir dönemden sonra yaşlanmaktadır. Elbette kişi yaşlandıkça onun fiziksel, psikolojik ve sosyal özellikleri de birtakım değişikliklere maruz kalmaktadır. İşte bu değişiklikler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

a) Fiziksel Özellikler:

İnsan bedenin parçaları ve fonksiyonları arasında oldukça yüksek bir ilişki vardır. Kan dolaşımı ve solunum sistemi, diğer sistemleri; meselâ beyin ve sinir sistemini ve bunlara bağlı olan görme ve işitme gibi duyuşal fonksiyonları etkiler. Oksijen miktarındaki temel azalmalar, sinir sistemi hücrelerinde tedâvîsi imkânsız zararlara yol açar. Kişi yaşlandıkça, bu organlar arasındaki uyum da bozulmaya başlar.

Hücreleri oluşturan atomlar sürekli olarak değişirler. Doğumunun birinci gününde bir insan vücudunu oluşturan atomlardan sadece % 2'si diğer gün mevcuttur. Bu sürekli değişim, vücuttaki hücre nükleusleri ve kromozomlar tarafından sağlanan denge ile sağlanır. Her yeni hücre bölünmesi, bir çift kromozom seti oluşturur. Hücre bölünmesi oranı, yaşla birlikte yavaş yavaş düşer. Doğum esnâsındaki sinir sistemi ve adâle (kas) hücrelerinin bölünmesi durur, deri ve kan hücreleri bölünmesi hayat boyu devam eder. Böylece vücudun kalp ve beyin gibi bazı organların hücreleri bölünmediği için, hücrelerin sayısı ve etkinlikleri yetişkinlik döneminde azalır. Hücrelerin bölündüğü organlarda kaybolan hücreler yenilenir, bu yüzden de vücuttaki fonksiyonların azalma kabiliyeti, günlük faaliyetler üzerine fazla etki etmez².

1.Richard A. Kalish, *Late Adulthood: Perspectives on Human Development*, second ed., Monterey, Brooks/Cole, California 1982, s.19-20.

2.Alan B. Knox, *Adult Development and Learning*, Jossey-Bass, San Francisco 1977, s.312.

Sinir sisteminin diğer kısımlarıyla birlikte, insan beyninin özellikleri ve durumu, temel fiziksel fonksiyonların düzenli olarak çalışmalarında önemli bir işleve sahiptir. Her ne kadar doğumdan sonra nöronların (neurons) bölünmemesinden dolayı esaslı bir şekilde hücre kaybı olsa da, sinir hücrelerinin rezervi o kadar büyüktür ki, bu hücre kaybının zihni faaliyetler üzerine direkt etkisi yoktur¹. Ortalama 30 yaşlarına kadar beynin ağırlığı artar, birkaç yıl çok önemsiz bir şekilde azalır, yaşlılığa doğru ise hızlı bir oranda bu azalma devam eder. Yirmi yaşından seksen yaşına kadar ortalama 1300 gramlık bir beyinde düşüş 200 gramdır.

Dolaşım fonksiyonunun solunum ve böbrek fonksiyonlarıyla yakın bir ilişkisi vardır. Yetişkinlik döneminde bu fonksiyonlar yılda % 1 oranında düşer. Bu düşüşler de birtakım tipik faaliyetlerin sınırlandırılmasına sebep olurlar. Kalp atışının artışı, kan basıncının yükselmesi, damar sertliği gibi durumlar, yaşlılık esnasında sıkça görülen rahatsızlıklardır. Maksimum solunum kapasitesindeki aşamalı azalmalar, oksijen miktarını sınırlar; örneğin 80 yaşındaki bir kişi, 20 yaşındaki bir kişinin kırmızı kan hücrelerinden aldığı oksijenin 1/3'ünü alır. Böylece yaşlı insanların hareket yapmaları çok zorlaşır².

Orta yaş döneminde olduğu gibi, yaşlanmayla ilgili en göze çarpan fizikî değişikliklerden biri de duyum alanında, yani görme ve işitme alanında meydana gelen değişimlerdir.

Yetişkinlik yıllarında görme kabiliyetlerinde bir azalmanın meydana gelmesi konusunda hemen hemen bir şüphe yoktur. Her ne kadar bu alandaki çalışmalar farklı sonuçlar gösterebilir de, 20/20 görüş alanına sahip olan kişilerde, 60 ile 80 yaşları arasında görme oranları % 75 oranında azalır.

Yaşlı insanlardaki görme probleminin temel nedeni, yakındaki objeleri görmeyi zorlaştıran lenslerin elastikiyetlerinin azalmasıdır. Böylece, yaşlı kişiler hipermetrop olma temâyülü gösterirler. Dolayısıyla onlara normal yazılmış metinlerdeki harfler olduğundan daha büyük görünür.

Yaşlılarla ilgili olarak diğer bir zorluk da, gözbebeği ebadının küçülmesiyle, retina bölgesine ulaşan ışık miktarının azalmasıdır ve bunun sonucu olarak da görme doğruluğunun sınırlandırılmasıdır. Böylece yaşlı insanlar gençlere oranla okumak için daha fazla aydınlanma ve diğer görsel araçlara ihtiyaç duyarlar. Ancak çok aydınlık da kamaştırıcı ışığa sebep olur ki, bu da yaşlılarda çokça görülen bir problemdir.

1. Alan B. Knox, *age*, s.259.

2. Alan B. Knox, *age*, s.313.

Gözün, ışığın değişen miktarına karşı uyum kabiliyeti de yaşla birlikte azalır. Hem aydınlığa, hem de karanlığa karşı uyum zorlaşır; yaşlılar her iki durumda da uyum konusunda eskisi kadar başarılı değildir.

Sonuç olarak, yaşla birlikte görme konusunda bir düşüş başlar. Ancak bu düşüş, 50 yaşlarından sonra çok hızlanır. Altmış beş yaşına kadar aşağı yukarı kişilerin yarısı 20/70 veya daha az görüş keskinliğine sahiptirler¹.

İşitmedeki değişiklikler de görmedeki değişikliklere benzer. Her ne kadar işitme duyarlılığındaki düşüş, ilk ve orta yetişkinlik döneminde izâfi olarak çok ciddi bir problem olarak görünmese de, ileri yaşlarda yüksek tonlardaki işitme kaybı daha yüksektir.

İşitme engelinde görülen açık problem, konuşmayı anlamada artan zorluklardır. Yaşlı kişiler sıklıkla diğerlerine konuştukları şeyleri tekrar söylemelerini, ya da daha yüksek sesle veya daha açık bir şekilde konuşmalarını isterler.

Her ne kadar yaşlı kişilerin görme kusurlarının genellikle hastalıklardan ötürü, ya da genel bozulma veya daha az oranda kazâlarla olduğuna inanılsa da, işitme kaybı daha çok çevresel değişikliklerle meydana gelir².

Belirgin olarak görülen bu görme ve işitme bozukluklarının yanında, daha çok yaşlılarda görülen diğer bazı rahatsızlıklar da vardır; örneğin yaşlılar hemen yorulma temâyülü gösterirler, yüksek kan basıncına sahiptirler ve daha çok dış problemini yaşarlar. Yorgunluk ve hastalıktan kurtulmak için daha çok zamana ihtiyaçları vardır. Bununla beraber, soğuga ve allerjiye karşı daha az müteessirdirler. Yetişkinler, çocukluk yıllarına oranla daha az solunum enfeksiyonu olurlar. Buna karşılık daha önceki zamanlarda (gençlik ve çocukluk) daha az olan bazı kronik hastalıklar, geç yaşlarda daha fazla görülmeye başlar. Şeker hastalıkları, 50 ile 60 yaşlarında, özellikle de erkeklerde zirveye ulaşır. Kalp problemleri, hayat boyunca artar. Kan basıncı yavaş yavaş yükselir ve kolesterol 21 yaşından itibaren artar. Erkekler kadınlardan daha fazla kalp çarpıntısına sahip olurlar. Ayrıca oturduğu yerde çalışan kişiler aktif olarak çalışan kişilerden daha fazla kalp krizi geçirirler. Tüm bu sebeplerden dolayı ölüm sıklığı yaşlılıkla artar, özellikle de 70 yaşından sonra hızlı bir artış olur³.

1.Kalish, *Late Adulthood*, s.23-24.

2. Kalish, *age*, s.25.

3.Troll, *Early and Middle*, s.21.

b. Psikolojik Özellikler: Yaşlanma, fiziksel ve psikolojik olarak birçok özel değişiklikleri beraberinde getiren çok kompleks ve aşamalı bir süreçtir. Gençler daha çok işle ilgili bilgi ve hünerler ararlarken, bu dönemde yaşlılar daha çok kendi özel ihtiyaçlarını karşılamaya ve onları tedârik etmeye çalışırlar. Onların bu özel ilgi ve ihtiyaçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir: 1) Haysiyet ve kendine hâkim olmayı araştırmak. 2) Bir kişinin yapabileceği tatmîn edici faaliyetleri keşfetmek. 3) Topluma katkıda bulunacak yolları bulmak. 4) Gençlerle ilişkileri sürdürecekt yolları araştırmak. 5) Fizikî ve zihnî olarak yeterli kalmaya çalışmak¹.

Yaşlılar maruz kaldıkları birtakım fiziksel yetersizlikler neticesi, bazı psikolojik rahatsızlıklara da sahip olabilirler; örneğin iyi işitemeyen bir yaşlı yanında konuşan ya da gülen kişilerin kendisi hakkında konuşup güldüklerini düşünebilir. Yine konuşulanları tam olarak anlayamadığından, ya yüksek sesle konuşarak veya sık sık tekrar ettirerek kişileri rahatsız edeceği duygusuna kapılarak kendini yalnızlığa itebilir. Daha da önemlisi, her geçen gün fiziksel olarak daha kötüye gittiğinden bir depresyona dahi düşebilir. Yaşlıları en çok rahatsız eden diğer bir durum da geleceklerinin ne olacağı, kendilerine kimin bakacağı sorunudur. Elbette bütün bu durumlar onlarda psikolojik bir rahatsızlık yaratabilir.

c. Sosyal Özellikler: Yaşlılık döneminin sosyal özelliklerini aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

- a) Kötüleşen fizikî güç ve sağlık durumuna uyum sağlamak.
- b) Emekliliğe ve azalan gelir seviyesine uyum sağlamak.
- c) Eşin ölümüne uyum sağlamak.
- d) Kendi yaş grubuna ait bir gruba bağlılığı devam ettirmek.
- e) Toplumsal ve vatandaşlık görevlerini yerine getirmek.
- f) Hayatını kolaylaştırıcı yaşam düzenlemelerini oluşturmak².

D. Yetişkin Eğitiminden Yetişkin Din Eğitimine

Buraya kadar kısaca ve genel olarak yetişkin eğitiminin ortaya çıkışını, tarihî seyrini, yetişkinliğe ilişkin çeşitli tanım ve teorileri ve yetişkin hayatın fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerini incelemeye çalıştık ve gördük ki yetişkin, birçok açılardan çocuk ve gençlerden farklı bir konna sahiptir. Bu arada her ne kadar bu alandaki araştırma ve çalışmalar daha çok din bilimlerinin dışındaki alanlardan gelse de, hayatın dînî ya da dînî olmayan yönleri arasında kesin bir ayırım yapılamayacağından, bu teori ve araştırmaların din eğitimi için de geçerli olduğunu belirtebiliriz. Ancak maalesef diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi bizde de yetişkin

1.Linda J. Vogel, *Working with Older Adults, Handbook of Adult Religious Education*, ed. Nancy T. Foltz, Religious Education Press, Birmingham, Alabama 1986, s.109.

2.Havighurst, *Developmental Tasks*, s.72-98.

din eğitimine ilişkin araştırma ve çalışmaların çok sınırlı olduğunu görmekteyiz.

Oysa yetişkin eğitimine İslâmî açıdan baktığımızda, onun çok daha önemli bir durum arzettiğini söyleyebiliriz. Çünkü pek çok ibâdet ve dînî uygulamalar, çocukları değil, daha çok yetişkinleri ilgilendirmektedir. Elbette din önce çocukluk döneminde bireylere doğru bir şekilde öğretilmelidir, ancak bu eğitim orada sona ermemelidir, aksine hayat boyu devam etmelidir. Özellikle bu, ülkemiz insanları açısından son derece önemli ve gereklidir. Biz bir taraftan çocukluk döneminde yeterli din eğitimi ve öğretimi alamamış bireyleri düşünürken, diğer taraftan da birçok ibâdetin; örneğin namaz, oruç, hac, zekât verme, komşularla iyi ilişkiler kurma, doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, hoşgörü gibi birçok ibâdet ve qıumlu ahlâkî davranışların; yalan söyleme, gıybet, haksızlık, hırsızlık ve sadece kendini düşünmek gibi yapılmaması gereken birtakım davranışların, çocuklardan çok yetişkinleri ilgilendirdiğini göz önüne alırsak, yetişkin din eğitiminin ne kadar önemli olduğunu anlarız.

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, biz yetişkin din eğitimi derken kesinlikle çocukların din eğitimini önemsememek, ya da gereksiz görmek gibi bir düşüncemiz yoktur. Ancak ülkemiz şartlarında, bir taraftan ilkokuldan sonraki eğitim oranının çok düşük olduğunu, diğer taraftan da örgün eğitimdeki din eğitiminin yeterli olmadığını göz önüne alırsak, daha çok yaygın din eğitimi kapsamına giren yetişkinlerin din eğitimi büyük önem arzedecektir. Çünkü bu gün sadece câmilerimize Cuma günleri, büyük çoğunluğu yetişkinler olmak üzere milyonlarca insan gitmekte, vaaz ve hutbe dinleyerek dînî bilgilerini tazelemektedirler. Elbette bu yetişkin kitleyi etkili bir şekilde eğitmenin yolu onları tanımaktan geçmektedir.

O halde çocuklarla birlikte, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan bu yetişkinleri de tanımak ve onların ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda din eğitimi ve öğretimi sunmak, zannediyorum din eğitimcilerinin en başta gelen görevlerinden biri olacaktır. Bu da ancak onların bio-psiko ve sosyal özelliklerini dikkate alarak, dînin temel inanç ve ibâdet esaslarını öğretmek ve ahlâkî bir yaşayış tarzı kazandırmakla mümkün olacaktır.

SONUÇ

XVII. yüzyıldan günümüze kadar eğitimci ve psikologlar, büyük oranda çocuklar ve gençler üzerinde durmuşlardır. Ancak son yüzyılda yetişkinliğe ilişkin meydana gelen birtakım gelişmeler sonucu, yetişkinlik dönemi de birçok disiplinin odak noktası haline gelmiştir. Artık bugün

eğitimciler, değişen dünya şartlarının bir sonucu olarak belirli yaş gruplarına âit muayyen yıllardaki eğitimden bahsetmek yerine, “hayat boyu eğitim” terimini kullanmaktadırlar.

Meseleye İslâmî açıdan baktığımızda, çağdaş eğitimcilerin kullandıkları “hayat boyu eğitim” sloganının, Hz. Peygamber'in ifâde ettiği “Beşikten mezara kadar öğrenin” prensibinin bir tezâhürü olduğunu görmekteyiz. Çünkü İslâm'da eğitim ve öğretimin ne yaşı, ne sınırı, ne de mekânı vardır.

Ancak yetişkin eğitiminde de çocukların eğitiminde olduğu gibi, başarılı olmanın yolu, onları tanımak ve onların fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerine göre hareket etmekten geçer. Bu makalede de gördüğümüz gibi yetişkinlik, insan hayatının uzun bir dönemini kapsar ve kendilerini çocuk ve gençlerden ayıran birçok özellikleri vardır. Bununla beraber şu da hatırlanmalıdır ki, her ne kadar yetişkinlik döneminde fiziksel açıdan bir genel gerileme olsa da, eğitimcilerin ısrarla üzerinde durdukları gibi, engeller ortadan kaldırıldığında, bunların hiçbiri öğrenmeye engel teşkil etmemektedir. O halde önemli olan yetişkini tanımak, onun özelliklerine, istek ve ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sunabilmektir.